

DOI: <https://doi.org/10.32347/2077-3455.2025.71.150-162>

УДК 72.036

Романова Світлана Сергіївна,

*аспірантка кафедри основ архітектурного проектування
Харківського національного університету міського господарства
імені О.М. Бекетова*

svitlana.romanova@kname.edu.ua

<http://orcid.org/0000-0003-3857-7414>

ЗМІНИ ПРОЄКТНИХ ПІДХОДІВ В АРХІТЕКТУРІ ТА МІСТОБУДУВАННІ ХАРКОВА другої половини 1950-х – початку 1970-х рр.

Анотація: стаття висвітлює процеси в архітектурі та будівництві Харкова періоду радикального повороту в архітектурно-містобудівному проектуванні до принципів модернізму у другій пол. 1950-х рр. та в часи прискореного розгортання індустріальних технологій будівництва у наступному десятилітті. Друге за значенням місто України протягом третьої чверті ХХ століття значно змінило свій вигляд в результаті здійснення масштабного житлового будівництва, яке відбувалося на основі кардинальної зміни проєктних підходів в архітектурі та містобудуванні Харкова. Стаття продовжує низку публікацій про ключові аспекти архітектурно-містобудівної діяльності у Харкові на часовому відрізку від другої половини 1940-х до початку 1970-х рр.

Ключові слова: архітектура Харкова; проєктні підходи; модернізм; типові проєкти; індустріальне будівництво; мікрорайони; принцип «фокусування».

Постановка проблеми. Стаття представляє частину результатів дослідження, присвяченого зміні проєктних підходів в архітектурі та містобудуванні Харкова 2-ї пол. 1940-х – поч. 1970-х рр., продовжує серію публікацій на дану тематику у фахових архітектурних журналах України [6], [7], [8] та охоплює період розгортання масового індустріального будівництва в Україні.

В сер.1950-х рр. під впливом політичних рішень керівництва СРСР в радянській архітектурі стався радикальний поворот до модернізму, який супроводжувався боротьбою з "архітектурними надмірностями". В цей період відбулися зміни концептуальних засад проектування, стався перехід до виключно типового проектування, стандартизації будівельної справи, було впроваджено нові методи організації міського простору. Харків, як друге за значенням місто України, став важливим центром апробації типових проєктів, таких нових методів, як мікрорайонування, "фокусування" в проектуванні

міського простору. Попри значний вплив цих змін на вигляд міста, процеси формування нових підходів залишаються недостатньо дослідженими українською архітектурною наукою. Відкритим є питання, як новаторські підходи, розроблені в Харкові, зокрема методи мікрорайонування та "фокусування", вплинули на проєктування інших великих житлових масивів та формування сучасного міського простору Харкова. В статті робиться спроба показати трансформацію проєктних підходів в архітектурі та містобудуванні Харкова 2-ї пол. 1950-х – поч. 1970-х рр. та заповнити прогалини у архітектурній історії міста даного періоду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останнім часом поживався інтерес науковців до подій, що сталися в українській архітектурі післявоєнного періоду, зокрема з'явилися нові дослідження особливостей «другої хвилі модернізму» у Харкові. Творчості провідного харківського будівничого доби масової індустріальної забудови, Леоніда Тюльпи, присвячена стаття О. Буряка, Н. Антоненко й І. Лаврентьєва [12]; еволюція містобудівних рішень у Харкові від індустріального періоду забудови 1960-1980 рр. до початку XXI ст. на прикладі міста Харкова вивчається у низці статей О. Вигдорович [2], [3]; автори Г. Антипенко Н. Антоненко та К. Діденко розглядають історію проєктування та будівництва харківських районів Павлова Поля та Нових будинків та їх трансформацію після 1991 р. [14]; архітектурно-містобудівні та технологічні інновації, які було започатковано в Харкові 1960-1980-х років вивчаються у статті О. Буряка, О. Вигдорович, Ю. Гаєвого й А. Головченка. [13]

Мета публікації. Стисло представляючи історико-політичні обставини різкої зміни напрямку розвитку радянської архітектури у сер. 1950-х рр., дана стаття висвітлює події в архітектурному житті Харкова перехідного періоду 2-ї пол. 1950-х рр. та показує основні зміни, що відбувалися у проєктних підходах протягом наступного десятиліття, їх вплив на поточну практику архітектури та містобудування.

Основна частина. Політичні зміни у вищому ешелоні влади СРСР, які відбулися після 1953 р., незабаром спричинили кардинальні зрушення у сфері архітектури. В країні було прийнято низку програмних рішень в галузі архітектури й будівництва, які круто змінили напрямок розвитку радянської архітектури сер. 1950-х рр.

Офіційні документи цього періоду називають причиною цього «перелому» в основному соціально-економічні причини, які, безумовно, були дуже вагомими, однак, політичні зміни в країні, пов'язані з розвінчанням ХХ з'їздом КПРС «культу особистості» Й. Сталіна, поступово створили нову атмосферу у суспільстві, і архітектура, як зрима складова цих процесів, не могла залишатися колишньою, а повинна була стати відображенням демократичних змін, які потім

отримали назву «відлига». Таким чином, радикальні стильові зміни у радянській архітектурі даного періоду мають як техніко-економічні причини, так і політико-ідеологічні.[1]

Рішучому повороту до модернізму, до його так званої «другої хвилі», передувала пропагандистська кампанія проти «хиб» у проєктуванні та будівництві. Професійні журнали та періодична преса сер. 1950-х років містять критичні статті щодо харківської архітектурної практики, в яких розгорнулася широка пропагандистська кампанія проти «архітектурних надмірностей». [7]

Нові принципи та проєктні підходи часів «боротьби з надмірностями» поступово змінювали архітектурну практику та будівництво, та у Харкові характер цієї боротьби мав свої особливості. Реалізації проєктних рішень притаманна певна інерційність, тож у 2-й пол. 1950-х рр. у Харкові тривало зведення будівель та комплексів, запроєктованих перед 1955 р. Реконструкцію будівлі колишнього Дому Проєктів для Харківського держуніверситету, будівництво т. зв. «Арешкінської вежі» було продовжено та завершено у 1960-і рр. у більш спрощених варіантах, ніж у початкових проєктах, не всі нові висотні будинки у місті отримали заплановане шпильове завершення. В часи, перехідні до початку індустріального будівництва, у Харкові можна спостерігати реалізацію проєктів у стилістиці попереднього періоду, але у більш стриманій манері. Прикладами є невелика акуратна будівля Центрального автовокзалу на пр. Гагаріна 22 (тепер – Аерокосмічний пр., арх. О. Крикін, 1958 р.), фасад якої має класичні архітектурні елементи, будівля Комітету держбезпеки та Головного управління МВС в Харківській області на вул. Раднаркомівській 5/7 (тепер – Жон Мироносиць), будівництво 1958-1962 рр. за проєктом Н. Чорноморченко та З. Юдкевича. Архітекторами Н. Підгорним та Е. Гальперіним був втілений у життя проєкт нового корпусу Харківського інституту інженерів залізничного транспорту, пл. Фейербаха 7. Дану роботу, виконану у характерному «тріумфальному» стилі, була відмічено Міністерством будівництва УРСР як один з найкращих проєктів 1956 р.

Тенденція «спрощення» зовнішнього вигляду будівель чітко простежується, хоча в цей час були затверджені та реалізовані проєкти житлових будинків як з використанням класичних архітектурних елементів, так і у достатньо «лаконічному» вигляді. Архітектурна видозміна будівель у Харкові відбувалася кілька років. Поступово з фасадів будинків зникали елементи декоративної пластики, віконні обрамлення, спростилася ордерна система та т. ін., а початок індустріального будівництва у 1960-і рр. остаточно поклав край використанню класичних прийомів часів післявоєнної «тріумфальної» архітектури.

2 пол. 1950-х рр. стала початком переходу до масового індустріального будівництва у всій країні. У Харкові воно розгорнулося спершу на Павловому

Полі та в районі Селекційної станції. В цей період відбувається не тільки зміна архітектурної стилістики, а й методів містобудівного проєктування, частина з яких була розроблена та впроваджена у практику саме у Харкові.

Поява та використання у 2-й пол. 1950-х рр. у містобудівних схемах структурної одиниці з назвою «мікрорайон» означало зміну містобудівних підходів та змінило наповненість цього терміну, який з'явився в радянській українській архітектурній науці на поч. 1930-х рр., наприклад, у роботах провідного архітектора «Діпроміста» О. Ейнгорна. Мікрорайони тепер повинні були розміщуватись на вільних територіях, а все будівництво здійснюватися лише за типовими проєктами. Також мікрорайони вже не мали обов'язкової прив'язки до промислових підприємств. У «Правилах та нормах планування та забудови міст» (1959 р.) було закріплено принцип комплексного проєктування житлових районів на основі мікрорайонування та ступінчатого обслуговування населення. Мікрорайон став первинною ланкою у ланцюжку ступінчастої системи обслуговування: мікрорайон – житловий район (група мікрорайонів) – місто. Ця первинна ланка являє собою комплекс житлових будинків та установ культурно-побутового обслуговування, якій задовольняє щоденні потреби населення, розташовується на території площею до 30-40 га та з населенням до 10-12 тис., не має доріг наскрізного проїзду та примикає до транспортних магістралей. У мікрорайоні обов'язково знаходяться дитячі садки (на відстані 150-200 м від будинків), школа (на відстані 200-300м), магазини товарів першої необхідності, спортивні майданчики. Наступні ланки обслуговування за новими нормами повинні були задовольняти періодичні (відвідування лікарень, кінотеатрів, універмагів і т. ін.) та епізодичні потреби городян (походи до концертних залів, театрів, зоопарку і т. ін.). Безумовно, сам по собі принцип такої міської організації не є новим – можна пригадати житлові комбінати часів соцміста «Новий Харків» (1930-ті рр., колектив архітекторів під керівництвом проф. П. Альошина). Але тепер була прийнята до реалізації ступінчата система – ієрархічний принцип структурування міського простору на базі модульних елементів. Втілення у практику даної системи почалося саме з проєкту забудови Павлова Поля. Також завдяки принципу «відкритого планування» архітектура мікрорайонів відповідала таким поняттям, як «затишок», «доступність» та «природність». [12, с.159] Вперше принцип мікрорайонування в Харкові було застосовано у мікрорайоні №1 на Павловому Полі.

Найбільш архітектурно завершеною частиною житлового масиву Павлова Поля вважається мікрорайон №5, який розділяється на чотири житлові групи з власними дитсадками та має дві школи. Кожна житлова група індивідуальна за розміщенням та поєднанням будівель. Виразність силуету житлового масиву мікрорайону надають шість 14-поверхових будинків (автори – арх. В. Васильєв,

Л. Лоевська, Г. Соколовський), що розташовані вздовж вул. 23 Серпня. На рівні першого поверху вони з'єднані між собою просторими магазинами та закладами побутового обслуговування, підвищена поверховість надає даному мікрорайону крупний містобудівний масштаб. В умовах непростого рельєфу території завдяки врахуванню цієї особливості при проєктуванні, прийомам вільного планування та контрастному поєднанню об'ємів вдалося зробити даний мікрорайон Павлова Поля архітектурно-художньо виразним.

Розробка та впровадження у Харкові ще одного інноваційного методу міського планування – методу «фокусування» пов'язана з проєктуванням та початком забудови Салтівки, яка стала масштабним втіленням в харківську архітектурну практику модерністського способу мислення. Схему планування Салтівського масиву було створено 1963 р.

Саме у Салтівському житловому масиві була використана нова система розміщення житлової забудови, установ суспільного, торговельного, побутового обслуговування та транспортної мережі, яка отримала назву метод «фокусування» авторства арх. Л. Тюльпи. Застосування методу дозволило розташовувати центри мікрорайонів на відстані 2 км один від одного, розрізнити «зони дії» (жила зона та заклади обслуговування) та «нейтральні зони» (територія та заклади, що не пов'язані з транспортом) та укрупнити міжмагістральні території. Міжмагістральні території (укрупнені мікрорайони) утворювали перехрестя, тобто «фокус», де були розташовані різні заклади культурно-побутового обслуговування неподалік від зупинок громадського транспорту, з зосередженням житлової забудови в радіусі 400 м від них. Застосування методу строго базувалося на врахуванні кількості населення в межах дії фокусу. [11] В цей час дещо змінилося наповнення терміну «мікрорайон»: тепер це була міжмагістральна територія з населенням 20-25 тис. жителів. Незважаючи на масштаб майбутньої забудови, розробники проєкту забудови Салтівського житлового масиву відмовились від погляду на нього як на самостійне місто (це потребувало би значної перебудови радіально-кільцевих зв'язків, що склалися), але підкреслювали важливість будівництва транспортних магістралей загальноміського значення для зв'язку Салтівки з заводським районами та центром Харкова.[10]

Нові погляди на містобудування мають невід'ємний зв'язок з архітектурним типовим проєктуванням. Ще у повоєнне десятиріччя у межах неоеклектичного стилю, який визначав зовнішній вигляд будинків до сер.1950-х рр., йшла розробка, вдосконалення та каталогізація типових секцій, що використовувалися у будівництві. Після директивних рішень Держкомітету Ради міністрів СРСР щодо типового проєктування у стислі терміни проєктними організаціями було розроблено декілька проєктів типових серій, зокрема серії 1-424, яка була

розроблена Київпроектом; прив'язку типових проєктів здійснювала харківська філія Діпроміста. Возведення будинків за цим проєктом відбувалося у 1955-60 рр. Незабаром з'явилися типові проєкти серії 1-437, 1-438, 1-445, 1-464 та 1-468 та їх покращені варіанти, масове будівництво яких розгорнулося у Харкові.

Район Павлова поля наочно демонструє як змінювалась архітектурна практика з точки зору появи та використання типових проєктів. Можна порівняти забудову одного з перших типових кварталів мікрорайону №1 Павлова Поля, з більш пізнішою забудовою у 5-му мікрорайоні цього житлового масиву. Забудова 1-го мікрорайону почалася з возведення у 1957 р. будинків серії 1-424 [4], а вже з наступного року серії 1-438, тому типовий для цього мікрорайону квартал, який розташовується вздовж сучасного проспекту Науки та обмежується вул. О. Яроша, С. Єсеніна (вул. О. Олеся) і Тобольській (вул. Вартових неба), практично повністю забудований цегляними п'ятиповерховими будинками даних двох серій, за винятком одного панельного будинку серії 7303 (всього у Харкові за даним проєктом було зведено сім будинків, усі на Павловому Полі). Порівняно з початковою практикою забудови Павлова Поля, 5-й мікрорайон цього житлового масиву є найбільш виразним у композиційному сенсі та відрізняється застосуванням широкої номенклатури типових проєктів. Окрім п'ятиповерхових будинків серії 1-468 з панелями з піносілікату та декількох будівель 1-438 серій у цьому мікрорайоні було побудовано дев'ятиповерхові баштоподібні будинки серії 1Р-447С, використані індивідуальні проєкти дев'ятиповерхівок, як, наприклад, на пр. Науки, 64, а також реалізовані проєкти шести односекційних 14-ти поверхових будинків авторства арх. В. Васильєва, Л. Лоевської, Г. Соколовського.

Реалізація пілотного проєкту великого житлового масиву на Павловому полі стала випробуванням нових підходів містобудуванню, отриманий досвід та проєкти житлових будинків, які поступово вдосконалювалися та доповнювалися, були використані в інших районах Харкова.

Оскільки наявна номенклатура типових проєктів другої пол. 1950 – 1960-х рр. була обмежена, основним композиційним методом у забудови часів початку індустріального будівництва було розташування у певному порядку 3-4-х секційних будинків різної поверховості, основна увага приділялася вирішенню об'ємно-просторової композиції, однак при цьому постала проблема архітектурної виразності індустріального домобудування. Практика масового житлового будівництва цих часів показала, що естетика забудови залежить від поєднання містобудівних принципів з архітектурною якістю самих об'єктів, структурна виразність будівлі повинна доповнюватись декоративними елементами, а повна відмова від них (особливо в умовах відсутності структурної виразності) надає вигляду будівлі рис крайньої одноманітності та

сірості.[5, с.17] Основну складність архітектори того періоду бачили у виконанні творчого завдання недорогими засобами та без ускладнення технології індустріального будівництва. Методами надання виразності цегляним будинкам були: двокольорова стрічка карнизу, поєднання рельєфу та кольору, а саме чергування білої та червоної цегли, для панельних будинків – використання ритміки (зокрема розташування балконів), кольорове виділення швів блоків та панелей, крупних деталей, пофарбування торцевої частини фасаду, використання монументального живопису, кераміки – тематичних мозаїчних панно чи малюнків-«вставок» у «випадковому» місці.[8]

Для возведення великих житлових комплексів в Харкові була створена відповідна індустріальна база, виникла принципово нова форма організації будівництва – домобудівельні комбінати, які об'єднували підприємства з виробництва необхідних типових деталей, виконували логістичні функції та здійснювали монтаж об'єктів на будівельному майданчику до повної готовності. Таке об'єднання виробництва з будівництвом в єдину систему склало своєрідний будівельний конвеєр, що дало можливість суттєвого прискорення будівництва.

Виробництво готових стандартних будівельних виробів зазнало змін від виготовлення цегляних та бетонних блоків до виробництва великих бетонних плит з різних матеріалів. Результатом досліджень та експериментів стала поява та виробництво харківськими підприємствами керамзитобетонних, силікатобетонних та азбестоцементних панелей для будівництва жилих будинків. Монтаж великих панелей на будівельному майданчику зменшив час та кількість ручної праці порівняно з використанням цегли при возведенні будинків. Але у процесі розвитку індустріального домобудування виник розрив між архітектурними проектними вимогами та наявною номенклатурою залізобетонних виробів, більш того архітектурні об'ємно-просторові рішення знаходились у залежності від можливостей інженерних рішень. Харківськими архітекторами докладалися великі зусилля, щоб не спрощувати композиційні рішення, а спонукати відповідні будівельні організації до реалізації необхідних для цього виробів.

Індустріалізація будівництва зробила інженерний корпус не тільки дуже затребуваним, а й таким, що через пануючи на той момент уявлення про організацію будівництва, потіснив на певний час архітекторів з привілейованих позицій, протягом декількох років навіть підготовка майбутніх архітекторів у вищих учбових закладах була дуже обмеженою.

Висновки. В середині 1950-х років у радянській архітектурі та містобудуванні сталися радикальні зміни, ініційовані керівництвом СРСР, виходячи зі складного комплексу які політико-ідеологічних, економічних та соціальних причин. Кардинальний поворот до архітектурної естетики

модернізму не впливав із внутрішньої логіки попереднього періоду розвитку радянської архітектури.

Прийняття низки партійно-урядових рішень щодо архітектурного проєктування та будівництва запустило процес згортання практики індивідуального проєктування, відмови від композиційних засад «освоєння спадщини», яким була позначена попередня чверть століття в радянській архітектурі. Проте ще певний час у Харкові продовжувалася реалізація, хоча і з певними змінами в бік спрощення, будівель і комплексів, запроєктованих перед 1955 р.

В умовах корінного злому архітектурного життя, який почався у 2-й пол. 1950-х рр., харківськими здчими були реалізовані крупні містобудівні проєкти, при цьому харківська архітектурна школа змогла зберегти свою самобутність з характерним для неї поєднанням наступності та новаторства. У новаторських розробках провідних архітекторів Харкова простежується елемент наступності з довоєнними доробками архітекторів «Діпроміста», в результаті творчих пошуків відбувається відродження терміну «мікрорайон», який впроваджується у тогочасне містобудування, набуваючи нового сенсу на нових засадах. Частково зберігається традиційний для харківської школи містобудівний підхід, що враховує особливості міста при розробці планів забудови його території. [10]

Порівняно з періодом до сер. 1950-х рр., коли типізація переважно полягала у використанні типових секцій в індивідуальних проєктах, у новій архітектурній реальності «наріжним каменем» стало виключно типове проєктування, яке стало розумітися як тиражування завершеного будівельного об'єкту. Непорушними принципами містобудування цього періоду стали: мікрорайонний поділ територій нових житлових районів та поступове впровадження принципу вільної планіровки з урахуванням особливостей місцевості, і в той же час основний спосіб міської забудови періоду до сер. 1950-х рр. – укрупненими кварталами з периметральною забудовою – відійшов у минуле. Масове житлове будівництво стало пріоритетним та розгорнулося вже не в освоєних районах міста, а спочатку в основному на вільних селитебних територіях Харкова – в районах Павлова поля, Селекційної станції, потім Салтівки.

Неухильне виконання задачі економії коштів при будівництві разом з боротьбою з архітектурними «надмірностями» і будь-яким декором, а також падіння впливу архітекторів на художній бік процесу проєктування, яке сталося під час повороту до ідеології модернізму, призвели до зневаги естетичним виглядом будівель. Через одноманітність, похмурість і бляклість типових новобудов постало питання їх художньої виразності. Дана проблема вирішувалася здчими за допомогою монументального живопису та мозаїчних

панно чи вставок на фасадах будинків, які досі можна побачити у сучасному Харкові.

Піонерний проєкт возведення у Харкові великого житлового масиву на Павловому полі (1956-1974 рр.), реалізований за принципом мікрорайонування на основі ступінчастої системи обслуговування жителів, з використанням вільної планіровки, був первістком харківського масового житлового будівництва, бурхливому розвитку якого були притаманні експериментальність, використання нових технологій та матеріалів. Досвід забудови Павлова поля був врахований при проєктуванні інших районів міста. Подальша розробка харківськими архітекторами новаторських методів міського планування відбулася при проєктуванні та протягом забудови Салтівського житлового масиву (1963-1993 рр.), в під час якої було вперше втілено у містобудівну практику винайдений провідним архітектором міста Л. Тюльпою метод «фокусування». Реалізовані при будівництві великих житлових масивів нові принципи проєктування стали зримим результатом зміни проєктних підходів у проєктуванні та містобудуванні.

Масштабне житлове велико-збірне будівництво у Харкові та поява великих житлових комплексів стали можливими після реорганізації виробничо-будівельної галузі та появи на початку 1960-х рр. нових заводів з виготовлення залізобетонних конструкцій, а потім утворення спеціалізованого комбінату «Харківжитлобуд», який об'єднував у єдиний ланцюжок виробництво, транспортування будівельних виробів та їх монтаж на будівельному майданчику. Швидкість будівництва була безпрецедентною, однак водночас можна відмітити проблему якості житла, що возводилося.

Усі радикальні зміни, які сталися в архітектурному житті у середині 1950-х–1960-х рр. залишили у недоторканості організаційну структуру архітектурного проєктування, однак в цей період затвердилася концепція другорядності архітекторів, що призвело до падіння впливу архітекторів на процеси реалізації архітектурних задумів не тільки при індивідуальному проєктуванні будинків, а й реалізації нових версій типових проєктів. Архітектурна освіта в результаті корінних змін середини 1950-х рр. зазнала занепаду, з якого виходила поступово протягом десятиліття.

Зміна проєктних підходів призвела до реалізації масштабних проєктів в країні, в тому числі у Харкові, серйозно змінивши вигляд міста. Возведення великих житлових масивів, таких як Павлове поле, Салтівка та ін. з одного боку вирішувало проблему катастрофічної нестачі житла та знімало соціальну напругу у суспільстві, а з іншого породило нові містобудівні проблеми наступних десятиліть, періоду, який потребує подальшого дослідження.

Список літератури:

1. Буряк О. Процеси та інститути відтворення архітектурного професіоналізму у вітчизняній архітектурі 2-ї пол. XX – поч. XXI ст.: дис. ... докт. архітектури: 18.00.01. Харків: ХНУБА, 2015. 387 с.
2. Вигдорович О. Епоха масової забудови як важливий і суперечливий період історії вітчизняного містобудування. *Науковий вісник будівництва*. Харків: ХНУБА, 2018. №2. (Т.92). С. 25-30.
3. Вигдорович О. Еволюція містобудівних рішень масової забудови від індустріального періоду забудови 1960-1980 рр. XX століття до початку XXI століття (на прикладі міста Харкова). *Науковий вісник будівництва*. Харків: ХНУБА, 2021. №3. (Т.105). С. 5-14.
4. Григоренко А., Тюльпа Л. Планування району Павлового Поля в Харкові. *Будівництво і архітектура*. Київ, 1958. №8. С.9-12.
5. Махрин В. Роль декора в архітектурном обличчі жилого дома. *Строительство и архитектура*. Киев, 1962. №1. С.16-20.
6. Романова С. Діяльність майстрів архітектури Харкова першого післявоєнного десятиріччя 1945-1955 рр. *Науковий вісник будівництва*. Харків: ХНУБА, 2022. № 2. (Т.108). С.18-25. <https://doi.org/10.29295/2311-7257-2022-108-2-18-25>
7. Романова С., Буряк О. Відображення змін в архітектурі та містобудуванні Харкова післявоєнного часу у періодичних фахових виданнях. Стаття 1. Період від сер. 1940-х до 2-ї пол. 1950-х рр. *Сучасні проблеми архітектури та містобудування*. Київ: КНУБА, 2024. Вип. 69. С.83-94. <https://doi.org/10.32347/2077-3455.2024.69.83-94>
8. Романова С., Буряк О. Відображення у періодичних фахових виданнях змін в архітектурі та містобудуванні Харкова за часів початку індустріального будівництва. Стаття 2. Період від 2-ї пол. 1950-х до поч. 1970-х рр. *Сучасні проблеми архітектури та містобудування*. Київ: КНУБА, 2024. Вип.70. С.102-114. <https://doi.org/10.32347/2077-3455.2024.70.102-114>
9. Святченко Е. Черты нового в архитектуре общественных зданий. *Строительство и архитектура*. Киев, 1964. №3. С.12-14.
10. Тюльпа Л. Планировка Салтовского массива. *Строительство и архитектура*. Киев, 1964. №3. С.6-8.
11. Тюльпа Л. Новые планировочные решения в застройке Салтовского массива. *Строительство и архитектура*. Киев, 1973. №4. С.3-7.
12. Bouryak O., Antonenko N., Lavrentiev I.: Leonid Tyulpa – the Architect of the Period of Mass Industrial Development. *ZARCH Journal of Interdisciplinary Studies in Architecture and Urbanism* (2017) 8. 154–169.

13. Bouryak O., Vihdorovich O., Gayevyi Y., Golovchenko A.: Innovative Approaches in the Period of Mass Industrial Development (on the Example of Residential Areas of Kharkiv). IOP Conf. Series: Materials Science and Engineering, Innovative Technology in Architecture and Design (2020) 907:012013. 1–11.

14. Antypenko H., Antonenko N., Didenko K. Urban Transformations of Kharkiv's Large Housing Estates Novi Budynky and Pavlovo Pole After 1991. ÉPÍTÉS-ÉPÍTÉSZETTUDOMÁNY, (2022) 50 (1-2). pp. 45-63. ISSN 0013-9661. URL: https://www.researchgate.net/publication/354866137_Urban_Transformations_of_Kharkiv's_Large_Housing_Estates_Novi_Budynky_and_Pavlovo_Pole_After_1991

References

1. Buriak, O. (2015) Protsesy ta instytuty vidtvorennia arkhitekturnoho profesionalizmu u vitchyzniani arkhitekturi 2-yi pol. XX – poch. XXI st.[Processes and institutions of reproduction of architectural professionalism in domestic architecture of the 2nd half of the XX – early XXI centuries.]: dys. ... dokt. arkhitektury: 18.00.01. Kharkiv: KhNUBA. 387 s. (in Ukrainian)

2. Vyhdorovych, O. (2018) Epokha masovoi zabudovy yak vazhlyvyi i superechlyvyi period istorii vitchyznianoho mistobuduvannia. [The era of mass construction as an important and controversial period in the history of domestic urban planning]. Naukovyi visnyk budivnytstva. Kharkiv: KhNUBA. №2. (T.92). S. 25-30. (in Ukrainian)

3. Vyhdorovych, O. (2021) Evoliutsiia mistobudivnykh rishen masovoi zabudovy vid industrialnogo periodu zabudovy 1960-1980 rr. KhKh stolittia do pochatku KhKhI stolittia (na prykladi mista Kharkova). [The evolution of urban planning solutions for mass development from the industrial development period of 1960-1980 of the 20th century to the beginning of the 21st century (using the example of the city of Kharkiv)]. Naukovyi visnyk budivnytstva. Kharkiv: KhNUBA. №3. (T.105). S. 5-14. (in Ukrainian)

4. Grigorenko, A., Tyulpa, L. (1958). Planuvannia raionu Pavlovoho Polia v Kharkovi. [Planning of the Pavlovo Field district in Kharkiv]. Stroitel'stvo i arkhitektura, (8), 9-12. (in Ukrainian)

5. Makhryn, V. (1962). Rol' dekora v arhitekturnom oblike zhilogo doma. [The role of decor in the architectural form of a residential house]. Stroitel'stvo i arkhitektura, (1), 16-20. (in Russian)

6. Romanova, S. (2022) Diialnist maistriv arkhitektury Kharkova pershoho pisliavoiennoho desiatyrichchia 1945-1955 rr.[The activities of the masters of architecture of Kharkov in the first post-war decade, 1945-1955]. Naukovyi visnyk budivnytstva. Kharkiv: KhNUBA. № 2. (T.108). S.18-25. <https://doi.org/10.29295/2311-7257-2022-108-2-18-25> (in Ukrainian)

7. Romanova, S., Buriak, O. (2024). Vidobrazhennia zmin v arkhitekturi ta mistobuduvanni Kharkova pisliavoiennoho chasu u periodychnykh fakhovykh vydanniakh. Stattia 1. Period vid ser. 1940-kh do 2-yi pol. 1950-kh rr. [Reflection of changes in the architecture and town planning of Kharkiv in the post-war period in periodical specialist publications. Article 1. Period from ser. 1940s to the 2nd half 1950s.]. Suchasni problemy arkhitektury ta mistobuduvannia. (69). 83-94. <https://doi.org/10.32347/2077-3455.2024.69.83-94> (in Ukrainian)
8. Romanova, S., Buriak, O. (2024) Vidobrazhennia u periodychnykh fakhovykh vydanniakh zmin v arkhitekturi ta mistobuduvanni Kharkova za chasiv pochatku industrialnogo budivnytstva. Stattia 2. Period vid 2-yi pol. 1950-kh do poch. 1970- kh rr.[Reflection in periodical professional publications of changes in the architecture and urban planning of Kharkiv during the beginning of industrial construction. Article 2. The period from the 2nd half of the 1950s to the beginning of the 1970s.]. Suchasni problemy arkhitektury ta mistobuduvannia. Kyiv: KNUBA. Vyp.70. S.102-114. <https://doi.org/10.32347/2077-3455.2024.69.83-94> (in Ukrainian)
9. Svyatchenko, E. (1964). CHerty novogo v arkhitekture obshchestvennykh zdaniy. [Features of the new in the architecture of public buildings]. Stroitel'stvo i arkhitektura, (3), 12-14. (in Russian)
10. Tyulpa, L. (1964). Planirovka Saltovskogo massiva. [Planning of the Saltovsky massif]. Stroitel'stvo i arkhitektura, (3), 6-8. (in Russian)
11. Tyulpa, L. (1973). Novye planirovochnye resheniya v zastrojke Saltovskogo massiva. [New planning solutions in the construction of the Saltovsky massif]. Stroitel'stvo i arkhitektura, (4), 3-7. (in Russian)
12. Bouryak, O., Antonenko, N., Lavrentiev, I. (2017). Leonid Tyulpa – the Architect of the Period of Mass Industrial Development. ZARCH Journal of Interdisciplinary Studies in Architecture and Urbanism, 8, 154-169. (in English)
13. Bouryak, O., Vihdorovich, O., Gayevyi, Y., Golovchenko, A. (2020). Innovative Approaches in the Period of Mass Industrial Development (on the Example of Residential Areas of Kharkiv). IOP Conf. Series: Materials Science and Engineering, Innovative Technology in Architecture and Design, 907:012013, 1-11. (in English)
14. Antypenko, H., Antonenko, N., Didenko, K. (2022) Urban Transformations of Kharkiv's Large Housing Estates Novi Budynky and Pavlovo Pole After 1991. ÉPÍTÉS-ÉPÍTÉSZETTUDOMÁNY, 50 (1-2), 45-63. ISSN 0013-9661. URL: https://www.researchgate.net/publication/354866137_Urban_Transformations_of_Kharkiv's_Large_Housing_Estates_Novi_Budynky_and_Pavlovo_Pole_After_1991 (in English)

Abstract

Svitlana Romanova, graduate student of the Department of Fundamentals of Architectural Design at O.M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv (Ukraine)

**Changes in design approaches in architecture and urban planning of Kharkiv
2nd half of the 1950s - early 1970s**

The article highlights, using the example of the city of Kharkiv, the most important changes in conceptual approaches and architectural and urban planning practice during the period of a radical turn in architectural and urban planning design to the principles of modernism in the second half of the 1950s and the times of accelerated deployment of industrial construction technologies during the following decade. The second most important city of Ukraine during the third quarter of the twentieth century significantly changed its appearance as a result of large-scale housing construction, which took place on the basis of a radical change in design approaches in the architecture and urban planning of Kharkiv. This article is a continuation of a series of publications in which the author considers various aspects of architectural and urban planning activities in Kharkiv during the second half of the 1940s - early 1970s. This period remains insufficiently studied in Ukrainian architectural science, despite its enormous influence on the formation of the modern architectural appearance of Kharkiv. The article attempts to trace the essence of changes in conceptual approaches and architectural and urban planning practices of Ukrainian architecture during the period of development of mass industrial construction using the example of the architectural life of Kharkiv, to show the peculiarities of the process of changing architectural styles and urban planning design methods, some of which were developed and implemented in practice in Kharkiv.

Keywords: architecture of Kharkiv; design approaches; modernism; industrial construction; typical projects; microdistrict; «focusing method».